

HÖGSKOLAN
DALARNA

”Han låter svensk”

En undersökning av svenskfödda lyssnares upplevelse av andraspråkstalares uttal

Författare: Johanna Eriksson
Handledare: Helge Rähä
Examinator: Jenny Rosén
Ämne: Svenska som andraspråk
Kurs: Svenska som andraspråk III – uppsats (SS2008)
Poäng: 15
Betygsdatum: 2013-12-12

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Sammanfattning

Uppsatsen bygger på en undersökning där ett eventuellt samband mellan svenskfödda lyssnares är upplevelse av vad som ett begripligt och lyssnarvänligt uttal hos andraspråkstalare, och durationen av de långa ljuden i betonade stavelser hos andraspråkstalare utreds. En lyssnargrupp bestående av 20 personer med svenska som förstaspråk fick lyssna på inspelningar av 6 andraspråkstalare som utifrån en bild och tio stödord skapade en berättelse. Lyssnarna betygsatte sedan talarnas uttal på skala från 1 till 6 utifrån kriterierna begriplighet och lyssnarvänlighet, och vid sidan av betygen gav de även skriftliga kommentarer om var och en av de sex talarna.

För att kunna bedöma och jämföra hur väl talarna lyckades realisera den komplementära längden användes talanalysprogrammet Praat. Undersökningen kan inte påvisa något samband mellan lyssnarnas betyg och talarnas förmåga att realisera den komplementära längden, men detta kan hänga samman med metodologiska problem. Lyssnarnas kommentarer visar emellertid på att flera talare lyssnar efter och värderar flyt högt och även att taltempot har en betydelse för upplevelsen av uttalet. Flyt definieras inte men ställt ofta i kontrast till ett hackigt uttal. Övriga faktorer som nämns i lyssnarnas kommentarer handlar ofta om segmentella och grammatiska faktorer och även om bland annat röststyrka och -kvalitet och om den berättartekniska förmågan.

Nyckelord

uttal, prosodi, kontrastiv längd, lyssnarvänlighet, begriplighet

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte	1
2	Bakgrund.....	2
2.1	Uttalsundervisning enligt kursmålen för sfi	2
2.2	Svensk prosodi.....	3
2.2.1	<i>Kvantitet</i>	5
2.2.2	<i>Mål med uttalsundervisning – begripligt, lyssnarvänligt eller brytningsfritt?</i>	9
2.2.3	<i>Attityder till brytning</i>	10
3	Metod.....	12
3.1	Val av metod	12
3.2	Datainsamling.....	13
3.2.1	<i>Talarna</i>	13
3.2.2	<i>Stimulansmaterialet</i>	13
3.2.3	<i>Eliciteringen</i>	14
3.2.4	<i>Behandling av eliciterat tal</i>	15
3.2.5	<i>Lyssnarna</i>	16
3.2.6	<i>Lyssnarproceduren</i>	16
3.3	Definitioner	17
3.4	Etiskt förhållningssätt.....	18
4	Resultat.....	19
4.1	Talarna	19
4.1.1	<i>Förhållanden mellan ordens och ljudens durationer</i>	19
4.1.2	<i>Sammanfattning</i>	22
4.2	Lyssnarna	23
4.2.1	<i>Lyssnarnas betyg och kommentarer med avseende på begriplighet</i>	24
4.2.2	<i>Lyssnarnas betyg och kommentarer med avseende på lyssnarvänlighet</i>	27
4.2.3	<i>Sammanfattning</i>	30
5	Resultatdiskussion	31
5.1	Metoddiskussion.....	35
5.2	Slutsatser	37
	Litteraturlista.....	38
	Bilaga 1	
	Bilaga 2	

Tabeller och figurer

Tabell 4:1

Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen och hela ordets duration..... 19

Tabell 4:2

Förhållandet mellan durationen av det långa och det komplementära ljudet i den betonade stavelsen 21

Tabell 4:3

Lyssnarnas betyg med avseende på begriplighet..... 24

Tabell 4:4

Lyssnarnas betyg med avseende på lyssnarvänlighet 27

Figur 4:1

Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen och hela ordets duration..... 20

Figur 4:2

Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet och det komplementära ljudet i den betonade stavelsen 22

1 Inledning

När jag började arbeta som sfi-lärare inom Örebro kommun i februari 2008 fick jag vara med under två studiedagar med Bosse Thorén. Vår dåvarande rektor hade ambitionen att sfi i Örebro kommun skulle bli bäst i Sverige på uttalsundervisning och alla lärare förväntades arbeta utifrån de metoder som Thorén beskrev, de basprosodiska principerna eller BP. Det var mitt första jobb inom sfi och jag hade aldrig tidigare arbetat med uttalsundervisning; jag minns att jag var tacksam över att få ett så smidigt verktyg att arbeta med. Principerna var lätta att förstå även om jag som sagt inte hade någon tidigare erfarenhet av uttalsundervisning, och de var lätta att införliva i den övriga undervisningen: förläng rätt ljud i betonade stavelser (Thorén 2008:52-54).

Men vad är egentligen ett bra uttal, eller snarare, vad upplevs som ett bra uttal? Enligt kursplanen i utbildning i svenska för invandrare ska våra elever utveckla en kommunikativ förmåga, och i och med att kommunikation bygger på åtminstone två parter, är det intressant inte bara vad den ena parten säger, utan även den andra partens upplevelse av det som sägs. Thorén ger i sin avhandling förslag till en undersökning (Thorén 2008:130) som jag har försökt genomföra inför den här uppsatsen. Frågan som jag har arbetat utifrån är huruvida infödda svenskars upplevelse av ett bra uttal, vilket jag har undersökt i form av begriplighet och lyssnarvänlighet, går att relatera till längden hos de långa ljuden i betonade stavelser, och om inte, vad svenskfödda personer lyssnar efter.

1.1 Syfte

Syftet med min uppsats är att undersöka vad som av svenskfödda lyssnare upplevs som ett begripligt och lyssnarvänligt uttal hos andraspråkstalare, och om det finns ett samband mellan upplevelsen av uttal och durationen av de långa ljuden i betonade stavelser.

2 Bakgrund

Här presenteras dels de kunskapskrav som i kursplanen ställs för muntlig produktion och interaktion i utbildning i svenska för invandrare, med särskilt fokus på uttalet, och dels den forskningsteoretiska bakgrunden till uppsatsen. I kapitel 2.2 ges en översikt över svenskans prosodiska drag vilket följs av en översikt över några teorier kring den särskilda roll som kvantitet spelar i svensk prosodi. Vidare presenteras några olika tänkbara mål med uttalsundervisning och kapitel 2.2.2 avslutas med en sammanfattning av Bosse Thoréns basprosodiska principer. Kapitel 2 avslutas med en presentation av några studier rörande attityder till brytning.

2.1 Uttalsundervisning enligt kursmålen för sfi

I kursplanen för utbildning i svenska för invandrare nämns *ett gott uttal* som en av sex punkter under rubriken Utbildningens mål och karaktär, och en utveckling av kommunikativ förmåga såväl vad gäller muntlig som skriftlig framställning är centralt för utbildningen (Skolverket 2012a:8). Utbildning i svenska för invandrare syftar till att hjälpa eleverna att uppnå ett funktionellt språk som ska kunna användas som ett kommunikationsmedel i flera olika sammanhang och för flera olika syften. De kunskapskrav som ställs upp för muntlig produktion och interaktion på D-nivå är att eleven i viss mån ska kunna anpassa sitt sätt att kommunicera beroende på vilket syfte man har, men också vem man talar med. Eleven ska också i viss mån kunna anpassa sitt sätt att tala beroende på om man är i en mer formell eller informell situation i vardags-, samhälls- eller arbetsliv (Skolverket 2012b:7).

De uttalsnormer som specifikt nämns i Skolverkets material för stöd av muntlig bedömning är språkets prosodiska egenskaper vilka definieras som betoning, intonation och talhastighet. Elevens förmåga att producera de enskilda språkljuden bör också beaktas, men är i

allmänhet inte lika viktiga för förståelsen. Avvikelser från ett tänkt standarduttal ses som naturligt men eleven ska ändå följa de viktigaste uttalsnormerna och de avvikelser som förekommer får inte påverka begripligheten (Skolverket 2012b:22).

För att uppnå betyget E vad gäller muntlig produktion på D-nivå krävs, utöver det som nämns ovan, att:

Eleven berättar om och beskriver i **enkel** form aktuella händelser, erfarenheter, intryck och åsikter samt ger råd och instruktioner.

Eleven uttrycker sig med ett **visst flyt** och **till viss del** sammanhängande samt visar en viss språklig variation.

Eleven väljer och använder på ett **i huvudsak fungerande** sätt olika strategier för att förbättra kommunikationen. (Skolverket 2012b:7)

2.2 Svensk prosodi

Utifrån ett fonologiskt perspektiv kan språket delas in i tre nivåer: en segmentell nivå, en stavelsestrukturell nivå och en prosodisk nivå (Niclas Abrahamsson 2004:80-84). På den segmentella nivån finner vi de enskilda språkljud, vokaler och konsonanter, som ord och morfem är uppbyggda av. På den stavelsestrukturella nivån återfinns regler för hur en stavelse kan konstrueras inom ett givet språk. En stavelse utgörs av två delar: en ansats och ett rim, där rimmet i sin tur delas in i en stavelsekärna och en koda. Kärnan i en stavelse utgörs i allmänhet av en vokal och ansatsen och koda av en eller flera konsonanter. Den vanligaste stavelsestrukturen bland världens språk består av en konsonant i ansatsen, följt av en vokal i kärnan, utan någon konsonant i koda: CV. På den prosodiska nivån, slutligen, behandlas språkets dynamiska aspekt eller betoning: de temporala aspekterna, eller längd och duration, samt de tonala aspekterna eller ord- och satsintonation. Denna uppsats bygger på en undersökning som hör hemma under den prosodiska nivån, med fokus på språkets temporala och dynamiska drag.

Robert Bannert (1990:26-27) delar in svenskans prosodiska egenskaper i sex kategorier:

ordbetoning, längd, ordaccent, satsaccent, satsrytm och *intonation*. *Ordbetoning* ger talet dess grundläggande rytm och den manifesteras genom att den stavelse som ska betonas förlängs. Bannert skiljer på huvudbetoning i ord som bara har en betoning, och bibetoning i ord som har två betonade stavelser. Svenskan har, till skillnad från många andra språk, rörlig betoning vilket innebär att betoningens placering varierar från ord till ord (Olle Engstrand 2007:73-75). I ordet *hästarna*, t.ex. betonas den första stavelsen, i *maskiner* betonas den andra medan det i *margarin* är den tredje stavelsen som är betonad. Det finns förvisso regler för var betoningarna ligger, men det finns också många undantag från dessa regler. I svenskan markeras betoning i första hand genom att den betonade stavelsen förlängs i förhållande till obetonade stavelser. Med *relativ längd*, eller *kvantitet*, avses alltså den förlängning som vokalen eller den därefter följande konsonanten i en betonad stavelse tilldelas (Engstrand 2007:73-75).

Ett karaktäristiskt mönster i svenskan är den så kallade *komplementära längden*. Det innebär att en lång vokal i en betonad stavelse följs av en kort konsonant, exempelvis ordet *mal*, medan en kort vokal i en betonad stavelse följs av en lång konsonant eller ett konsonantkluster, exempelvis ordet *mall*. Förutom förlängningen förekommer även en melodiförändring i en huvudbetonad stavelse, den så kallade *ordaccenten*. I svenskan accentueras en betonad stavelse antingen genom akut (accent 1) accent, som i *dörren*, eller grav (accent 2) accent, som i *luckan* (Bannert 1990:26-27).

Satsaccent innebär att det eller de ord i en sats som står i semantiskt fokus, och som alltså bär den nyaste eller viktigaste informationen, tilldelas en betydande förlängning av den betonade stavelsen (Bannert 1990: 27). I en fras som: ”Det är på lördag de kommer.”, är det ordet lördag som bär på den viktigaste informationen och därmed tilldelas satsaccent.

Satsrytm å andra sidan, handlar om distributionen av betonade och obetonade i en sats eller fras. Grunden för en korrekt satsrytm är en korrekt ordbetoning och satsrytmen utgörs alltså av å

ena sidan av rytmen hos enstaka ordet och å andra sidan samspelet mellan alla ord som ingår i satsen (Bannert 1990:27).

Intonationen slutligen, definieras av Bannert som den totala melodin i en sats, bortsett från ord- och satsaccenterna. Svenskan har till exempel olika melodiförlopp, eller F_0 -kurva, i frågor och påståenden, även om dessa i huvudsak uttrycks med hjälp av lexikala eller syntaktiska medel (Bannert 1990:27). Bannert menar (1990:64) att av dessa prosodiska egenskaper är det de uttalsdrag som hänger samman med talets rytm, som är de viktigaste målen vid uttalsundervisning av andraspråksinlärare.

2.2.1 *Kvantitet*

I en rad undersökningar, varav några kommer att presenteras här, har det visats att betoning och kvantitetsskillnader i svenskan är viktiga ledtrådar som, rätt använda, bidrar till en ökad förståelse hos lyssnaren. Enligt Robert Bannert (1986) innehåller det talade språket störningar vilka kan delas in i tre kategorier: taltempo, artikulation samt det lingvistiska avståndet till standardspråket, alltså variationer i form av exempelvis dialekt, sociolekt eller brytning. Ett för högt eller för lågt taltempo kan göra talat språk svårt att förstå på samma sätt som en slarvig artikulation. Det lingvistiska avståndet till standardspråket innebär alltså bland annat brytning, och Bannert visar i en undersökning från 1986 att korrekt betoning är avgörande för att göra sig förstådd på svenska. Bannert menar att prosodin mer än något annat hjälper oss att förstå och att det vi i första hand lyssnar efter är betoning. När vi försöker känna igen ett ord jämför vi det i första hand med andra ord med samma betoning och försöker hitta den match bland dem, snarare än att söka bland ord som kanske har en semantisk eller grammatisk likhet med ordet vi tycker oss höra. Som exempel använder Bannert frasen ”i samhället” som, om den betonas fel, kan uppfattas som ”i sin helhet” eller till och med som ”utan teve”.

Bannert (1986) poängterar att det egentligen inte är orden som sådana som är det mest intressanta utan fraserna. Ord- och frasbetoning hjälper oss att fokusera på det som är det semantiskt viktigaste i ett yttrande och då är det inte orden, utan de betonade stavelserna i orden som vi lyssnar efter. Frasgränserna har också en större betydelse än ordgränserna då frasgränserna hjälper oss att dela in talet i lagom stora avsnitt. Bannert menar också att frasgränser markeras på flera olika sätt i talat språk medan ordgränser sällan markeras på något särskilt sätt.

En korrekt betoning är alltså av stor vikt för förståelsen, och utöver en korrekt betoning krävs också att rätt ljud i den betonade stavelsen förlängs för att lyssnaren ska kunna kategorisera ett yttrande. I en tidig undersökning av durationens betydelse för hur vi kategoriserar olika kvantiteter, manipulerar Kerstin Hadding-Koch och Arthur S. Abrahamson (1964) vokaldurationen hos tre olika minimala par (*väg/vägg, ful/full, stöta/stötta*) för att därigenom försöka få infödda lyssnare höra det icke ursprungliga ordet. Deras undersökning visar att försökspersonerna uppfattar *stöta* som *stötta*, och *vägen* som *väggen* när /ö/-, respektive /ä/- fonemet förkortas. Däremot lyckas man inte få lyssnarna att höra det icke ursprungliga ordet *full* istället för *ful* bara genom att förkorta /ʏ/-fonemet. Detta förklaras med att det är större kvalitetsskillnad mellan den långa och den korta /ʏ/-allofonen, jämfört med de långa och korta /ö/- och /ä/-allofonerna.

Gunnar Fant och Anita Kruckenberg (1994) har i en undersökning visat hur svenskar uppfattar betoning i svenska. Kort kan man säga att Fant och Kruckenberg har kommit fram till att duration det mest stabila korrelatet till betoning i svenska. De menar visserligen att F_0 -kurvan är ett nästan lika viktigt korrelat men med två förbehåll: å ena sidan kan betoning ibland realiseras enbart med hjälp av duration utan någon förändring av F_0 (i form av grav eller akut accent), å andra sidan kan fokal accent ibland realiseras enbart med hjälp av en förändring av F_0 , utan vare

sig en durationsökning eller en ökning av ljudstyrkan. Fant och Kruckenberg har bland annat undersökt hur den grava och akuta accenten påverkas av olika grader av betoning. I obetonade eller bibetonade stavelser går det inte att skilja mellan de båda olika accenterna utan det är bara i betonad ställning som skillnaden realiserar full ut.

Fant och Kruckenberg (1994) visar vidare, att vilka ord som upplevs som betonade i en mening i hög grad beror på vilken ordklass de tillhör och den upplevda betoningsgraden korrelerar också mot durationen i den betonade stavelsen i orden. Försöket visar ett tydligt samband. De ord som upplevs som betonade är i första hand innehållsord substantiv, huvudverb och adjektiv medan formord som konjunktioner, hjälpverb och prepositioner upplevs som obetonade. De betonade orden har också en mycket längre duration än de obetonade.

Dawn M. Behne och Peter E. Czigler (1995) undersöker i en produktionsstudie hur det förhåller sig med postvokaliska konsonantkluster, hur långt ett sådant är i förhållande till ett enkelt konsonantljud. I sin undersökning utgår de från fyra frågeställningar: Realiseras den komplementära längden i både konsonantkluster och enkla konsonanter? Går det att bekräfta tidigare undersökningar som har visat att en konsonant inom ett konsonantkluster har kortare duration än en ensam konsonant? Hur påverkas längden av koden av de konsonanter som ingår? Realiseras skillnaden mellan kort och långt konsonantljud inom ett kluster?

För att besvara sina frågeställningar har Behne och Czigler (1995) använt åtta olika ord som består av en hög, främre vokal, [i] eller [i:], eller en låg, bakre vokal, [a] eller [ɑ:], i kärnan, följt av en koda i form av /k/, /k:/, /k:s/ eller /s:k/. Ansatsen bestod alltid av en klusil. Orden har sedan uttalats i fransfinal position av två kvinnliga testpersoner och man har därefter mätt längden av vokaldurationen i testorden, klusildurationen, durationen av /s/ i de fall där det var relevant, hela kodans duration och även hela rimmets duration. Försöken visar att i ett postvokalt konsonantkluster, är det den första av konsonanterna som får störst del av durationen. En sådan

lång konsonant i ett kluster är emellertid kortare än en ensam lång, postvokal konsonant.

Försöken visar också att en kort vokal är kortare framför ett kluster än framför en ensam lång konsonant.

Thorén har i flera undersökningar (2005, 2006, 2008, 2009a) visat att såväl vokal- som konsonantduration är viktiga ledtrådar som lyssnare använder sig av för att kategorisera ljud, alltså avgöra om det till exempel är *ful* eller *full* de hör. I ett försök från 2005 manipulerar Thorén vokal- och konsonantduration i minimala par (*skuta-skutta* och *mäta-mätta*), och kan därigenom visa att lyssnarna använder sig av båda ledtrådarna för att kunna bestämma kvantitetskategorin. I en senare undersökning låter Thorén (2006) ca 30 andraspråkstalare, samt 10 infödda talare som fungerade som kontrolltalare, läsa upp tre semimimala par (*gratis-matta*, *mäta-etta*, *vila-sillen*) i en bärfras, för att sedan låta 10 infödda lyssnare avgöra vilket av de orden de hör. Resultatet visar att de ord som uppfattas som avsedd kvantitetskategori av alla de 10 lyssnarna, har durationer som stämmer med de svenska kontrolltalarnas.

I sin avhandling undersöker Thorén (2008) i ett försök hur 10 infödda lyssnare uppfattar ordpar av typen *'banan/ ba'nän*, *'japan/ ja'pan* samt *'kanon/ ka'nön* där rätt betong är av yttersta vikt. Försöket visar på ett tämligen starkt samband mellan, å ena sidan kvoten av durationen av den betonade stavelsen och durationen av den obetonade stavelsen, och å andra sidan det antal lyssnare som ansåg sig höra det avsedda yttrandet. Thorén undersöker även i sin avhandling svenskars uttal av engelska och tyska, vilka båda har en motsvarighet till svenskans kvantitetsdistinktion men däremot saknar den komplementära distributionen. Testtalarna i experimentet fick uttala orden *chicken*, *woman*, *Mutter* och *kommen* som innehåller vokalljud vilka av en svensk kan uppfattas som korta och alltså bör följas av långa konsonantljud i enlighet med den svenska komplementära längden. Försöket visar att de svenska testpersonerna uttalade orden med en avsevärt längre konsonantduration än kontrollgruppen av målspråkstalare, vilket Thorén

tolkar som att det komplementära mönstret hos svenskfödda personer är så starkt att det påverkar uttalet av engelska och tyska .

2.2.2 Mål med uttalsundervisning – begripligt, lyssnarvänligt eller brytningsfritt?

Olle Kjellin (2002:101) menar att många lärare och elever inom sfi har alldeles för låg ambitionsnivå vad gäller uttal, och att ett brytningsfritt uttal är uppnåeligt med förhållandevis små ansträngningar. Kjellin stöder sig bland annat på en undersökning av James Flege (1995) där Flege hävdar att även om det är mycket vanligt med brytning vid L2-inläring så är det långt ifrån oundvikligt. En förklaring till varför L2-inlärare bryter sägs vara att de inte uppfattar språkljuden i L1 på ett korrekt sätt, och Flege utgår från att många, om än inte alla, uttalsfel som andraspråksinlärare gör har en perceptuell grund. Flege menar att förmågan att både uppfatta och producera vokaler och konsonanter är anpassningsbart under hela livet och att det därmed är möjligt för andraspråkstalare att uppnå ett brytningsfritt uttal.

Tracy M. Derwing och Murray J. Munro (2005) motsäger detta, och hävdar brytningsfritt uttal är förbehållet ett fåtal individer som både har en naturlig fallenhet och är starkt motiverade. De menar också att de inte kan finna några studier som tyder på ett samband mellan uttalsundervisning och ett brytningsfritt uttal och man som lärare gör mer skada än nytta om man förleder sina elever att tro att de helt kan träna bort sin brytning. Som lärare bör man enligt Derwing och Munro sätta upp realistiska mål för sina elever.

Ett liknande tankesätt finner vi hos Bosse Thorén. Thorén (2007) menar att det inom uttalsundervisning, liksom inom all annan undervisning, är nödvändigt för läraren att prioritera och balansera mellan å ena sidan högt ställda mål och å andra sidan realistiska förväntningar på eleverna. En följd av denna prioriteringstanke är att man som inlärare kan uppnå ett *lyssnarvänligt* uttal, framför ett brytningsfritt uttal, genom att fokusera på vissa centrala delar av svenskt uttal .

Utifrån idéer av Olle Kjellin och Robert Bannert har Thorén sammanfattat en rad basprosodiska principer som en modell för uttalsundervisning i svenska (Thorén 2008:27). BP bygger på tanken att ett lyssnarvänligt uttal är avhängigt av att rätt ljud i betonade stavelser förlängs, i förhållande till ljud i obetonade stavelser. Thorén (2008:52-54) definierar BP enligt följande:

- Betona rätt ord i satsen.
- Betona rätt stavelse i det betonade ordet och gör den längre än övriga, obetonade stavelser.
- Förläng rätt ljud i betonade stavelser, alltså vokalen eller den närmast följande konsonanten.

Ett lyssnarvänligt uttal är alltså enligt Thorén (2009b) alltså ett uttal där talaren behärskar den svenska språkrhythmen men fortfarande har kvar spår av sitt modersmål och kanske har ett avvikande uttal av enskilda språkljud.

2.2.3 Attityder till brytning

Kommunikation kan sägas vara en ömsesidig handling mellan en sändare och en mottagare, där sändaren först kodar sitt budskap och mottagaren sedan avkodar det vid mottagandet. Både kodningen och avkodningen kan liknas vid två filter som består sändarens och mottagarens personlighet, erfarenheter, humör, självbild, attityder till och fördomar om motparten (Arne Maltén 1998:13). Sett ur detta perspektiv blir det tydligt att lyssnaren har ett lika stort ansvar som talaren.

Att den som talar ett andraspråk har en brytning är för de allra flesta en självklarhet, och det går i allmänhet mycket snabbt att upptäcka en brytning. Studier (Flege et al. 1982, Flege 1984 i Harriet S. Magen 1998) visar att en lyssnare utifrån ett så kort talprov som 30 ms, kan avgöra om talaren har en brytning eller ej. Det går till och med att utifrån ett enda ord som spelas upp baklänges avgöra om personen som talar har en brytning eller ej (Munro et al. 2003 i Derwing

och Munro 2005). I vissa sammanhang kan en brytning medföra en fördel; det fungerar som en signal till vår samtalspart att vi inte talar vårt förstaspråk och att hen därmed kan behöva tala långsammare eller på annat sätt modifiera sitt sätt att tala för att vi ska förstå (Gass et al. 1984 i Derwing och Munro 2005). I andra avseenden kan en brytning medföra nackdelar. Det kan göra det svårare för vår samtalspart att förstå oss och det kan också ligga till grund för att vi bemöts med fördomar eller utsätts för diskriminering (Munro 2003).

Även det vi ser kan påverka det vi hör när det kommer till uttal. I en undersökning från 1992 lät DL Rubin (1992 i Tracey M. Derwing et al. 2002) en grupp amerikanska studenter lyssna på en föreläsning inläst av en kvinna med amerikansk engelska som sitt förstaspråk. Halva gruppen fick samtidigt se en bild av en kvinna med kinesiskt ursprung och den andra halvan fick se en bild av en kvinna med kaukasiskt ursprung. Båda kvinnorna var klädda på liknande sätt och båda studentgrupperna fick alltså höra samma kvinna som talade. Trots detta så förstod de studenter som hade fått se bilden av den kinesiska kvinnan mindre av föreläsningen, jämfört med de studenter som hade fått se den kaukasiska kvinnan.

I en svensk kontext har bland andra Sally Boyd och Niclas Torstensson undersökt hur utlandsfödda bedöms utifrån sin brytning i olika situationer. Boyd (2004:419-436) undersöker huruvida bedömningen av utlandsfödda lärare påverkas av deras brytning. I undersökningen får lärarutbildare och skolledare bedöma fem utlandsfödda lärare utifrån ett inspelat videomaterial, och resultatet visar att den upplevda brytningsgraden i stor utsträckning påverkar bedömningen av den totala språkkompetensen. I ytterligare en undersökning låter Boyd högstadielärover bedöma samma lärare, och undersökningen visar här ett samband mellan upplevd brytningsgrad och bedömd lärarskicklighet. De lärare som får ett högt betyg med avseende på sin språkskicklighet bedöms också som bättre lämpade för läraryrket än de som får ett lägre betyg på sin språkskicklighet.

Torstensson (2010:101-105) undersöker i sin avhandling bland annat hur invandrare bedöms utifrån de stereotyper som är förknippade med den specifika brytningen i fråga. Försökspersonerna i undersökningen, svenskfödda universitetsstudenter, intervjuas först om sin inställning till invandrare i allmänhet, och de uppger sig ha en generellt positiv attityd till invandring. De får därefter lyssna på nio inspelningar av talare med utländsk härkomst, och bedöma vilka förstaspråk dessa har. Lyssnarna får även bedöma hur de upplever talarnas olika personliga egenskaper utifrån talproven och i vilken utsträckning de upplever talarna som pålitliga, kompetenta och trevliga. Resultaten av undersökningen visar att lyssnarna i liten utsträckning kan känna igen talarnas förstaspråk, med undantag av tyska, finska och amerikanska. Övriga brytningar: arabiska, ungerska, polska, serbokroatiska, spanska och turkiska, lyckas lyssnarna inte identifiera. I bedömningarna av talarnas personliga egenskaper märks att även om lyssnarna säger sig vara positiva till invandring och invandrare rent generellt, så bedöms talarna utifrån de stereotyper som förknippas med deras förmodade nationalitet.

3 Metod

I detta kapitel beskrivs de metoder och det material som använts, det vill säga vilka som deltog, vilka instrument och procedurer som användes samt analysmetoder. Kapitlet innehåller även begreppsdefinitioner och det avslutas med en beskrivning av de forskningsetiska principer som har använts.

3.1 Val av metod

Föreliggande undersökning genomfördes i tre delar: Den första delen bestod av en elicitering av andraspråkstälarens tal. Den andra delen var en perceptionsstudie där förstspråkstalare fick

betygsätta talarnas uttal. Undersökningens tredje del bestod i en spektrogramanalys av talarnas uttal i talanalysprogrammet Praat¹.

3.2 Datainsamling

Här beskrivs först hur talarna valdes ut, samt hur det stimulansmaterial som jag använde vid inspelningarna togs fram. Därefter beskrivs hur eliciteringarna genomfördes, hur lyssnarna valdes ut samt procedurerna kring lyssnarexperimentet.

3.2.1 Talarna

Inledningsvis spelades 28 andraspråkstalare in, som hädanefter att benämnas som talare. Talarna i undersökningen läste alla sfi, undervisning i svenska för invandrare, och de hade varit i Sverige i mellan 9 månader och 4 år. En av dem hade vid tiden för inspelningen just börjat på sfi och läste på B-nivå, en hade läst på B-nivå någon månad, två läste på C-nivå och två på D-nivå.

Talarna valdes ut genom jag besökte fyra klasser på en sfi-skola och där ställde en öppen fråga till hela klassen, om vilka som var villiga att ställa upp i en undersökning om andraspråkinlärning. 28 personer i dessa fyra klasser anmälde sig frivilligt och av dessa kom 27 personer att genomföra inspelningen. En av de som först anmälde sig som frivillig, valde att avstå när hen förstod att det rörde sig om en inspelning.

3.2.2 Stimulansmaterialet

För att kunna jämföra längden hos de långa ljuden var det viktigt för min undersökning att alla talarna använde ett visst antal ord som var gemensamma. Det var också viktigt att dessa ord var accentuerade i sammanhanget. Samtidigt ville jag inte presentera en helt färdig text som skulle

¹ Boersma, P. & Weenink, D. 2001. Praat – a system for doing phonetics by computer. <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>

läsas upp. Om jag hade presenterat en färdig text hade läsförmågan spelat en avgörande roll för resultatet, och vidare skiljer sig läst tal från fritt tal (Gösta Bruce 1998:77) vilket var vad jag ville undersöka.

Stödorden valdes med tanke på att både få med ord som innehåller lång vokal i den betonade stavelsen, och ord som innehåller lång konsonant i den betonade stavelsen, lika många av varje. Vidare valdes orden också ut med tanke på ordklass; orden består av fem substantiv, två verb och två egennamn (Fant och Kruckenberg 1994). Vad gäller vokalerna så har ord som innehåller /y/, /u/, /å/, /ä/ och /ö/ medvetet undvikits, med undantag för ordet *läkare*, enligt min erfarenhet kan vissa deltagare i sfi-undervisning vara osäkra inför uttalet av dessa vokaler och jag ville att talarna skulle känna sig så säkra som möjligt i inspelningssituationen. Därför valdes också korta och enkla ord som kan antas vara kända för deltagarna.

De stödord som deltagarna i min undersökning hade att utgå ifrån var: *Bibbi*, *Lasse*, *snickare*, *simma*, *katter*, *Peter*, *läkare*, *dagis*, *leka* och *bil*. De första fem orden är alla tvåstaviga med betoningen på den första stavelsen och de innehåller långa konsonantljud: *Bibbi*, *Lasse*, *snickare*, *simma* och *katter*. De följande fyra orden är även de tvåstaviga med betoning på den första stavelsen men i dessa ord är vokalljudet långt: *Peter*, *läkare*, *dagis* och *leka*. Det sista ordet *bil* är enstavigt och vokalljudet är långt.

3.2.3 Eliciteringen

Talarna ombads att skapa en berättelse utifrån en bild på två personer, en man och en kvinna. Till sin hjälp hade talarna ett antal stödord som de ombads att använda i sin berättelse men i övrigt skulle de fritt skapa en berättelse utifrån bilden och de angivna stödorden. Inför inspelningarna läste jag upp orden för informanterna och gav i vissa fall exempel på hur en berättelse med de aktuella orden kan låta. Inspelningarna ägde rum på deltagarnas skola och gjordes i

talanalysprogrammet Praat med hjälp av en bärbar dator och ett headset. Många kan uppleva det stressande att bli observerade och göra en inspelning, och för att undvika denna observatörseffekt (Martyn Denscombe 2009:81) fick deltagarna genomföra inspelningarna på egen hand. Rent praktiskt gick det till så att jag först visade bilden och för deltagaren och förklarade hur han eller hon med hjälp av orden skulle skapa en berättelse om de två personerna på bilden. I en del fall fick jag själv göra en berättelse för att förklara, men de flesta upplevde att det var en lätt uppgift. Alla erbjöds en stund att tänka igenom vad de ville säga men de flesta ville börja så fort de hade fått uppgiften klar för sig.

3.2.4 *Behandling av eliciterat tal*

Det inspelade materialet analyseras med hjälp av talanalysprogrammet Praat. Sammanlagt spelades 27 personer in, och av dessa var det 16 uppfyllde de krav jag ställde: stödorden var tillräckligt accentuerade, de hade lyckats skapa en sammanhängande berättelse och det var en godtagbar ljudkvalitet på inspelningen. 11 inspelningar valdes alltså bort direkt: 6 stycken på grund av alltför osammanhängande berättelser, 3 stycken på grund av ofullständiga berättelser där talarna alltså inte använde sig av alla stödorden och 2 stycken på grund av otillräcklig betoning av stödorden. Av de 16 kvarvarande berättelserna valdes sedan de 6 ut som hade den tydligaste betoningen av stödorden. I diskussion med min tidigare handledare har det framkommit att kontrastiva längden ska realiseras behöver orden vara accentuerade och jag kunde alltså inte använda mig av de berättelser där stödorden inte var tillräckligt betonade.²

Ordens absoluta duration mättes, liksom durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen samt durationen av det komplementära ljudet. Därefter räknade jag ut förhållandet dels

² Svenskan har tre betoningsnivåer: betoning, accent och fokus, och att ett ord är accentuerat innebär att det förutom att den betonade stavelsen förlängs, också betonas tonalt, alltså får en förändring av F₀-kurvan. (Gösta Bruce 1998:80f)

mellan durationen av det långa ljudet och hela ordet: C:/ord respektive V:/ord, och dels mellan durationen av det långa ljudet och det komplementära ljudet: C:/C respektive V:/V.

3.2.5 Lyssnarna

Lyssnargruppen bestod av 20 vuxna personer, mellan knappt 30 och drygt 70 år, som är eller har varit yrkesarbetande. Urvalet skedde genom en blandning mellan ett klusterurval (Denscombe 2009:35-36) och ett snöbollsurval (Denscombe 2009:38). Jag kontaktade en större arbetsplats i Mälardalen och de personer som jag fick kontakt med där, och som var villiga att ställa upp i min undersökning, rekommenderade i sin tur personer som kunde vara intresserade av att medverka.

Ingen av de som ställde upp i studien har någon erfarenhet av andraspråks- eller uttalsundervisning. Alla bor i Mälardalen, i ett antal städer och orter av varierande storlek och jag bedömer att de alla talar någon form av mälardalsvarietet av svenska. Tre av de som deltog har en hörselnedsättning och av dem använder två hörapparat, men jag anser inte att det påverkar min undersökning negativt. Tvärtom bidrar det till att göra urvalet mer autentiskt. Enligt Hörselskadades riksförbund (2009) hade ungefär var sjätte person i Sverige en hörselnedsättning år 2009 och av dessa använde 30 % hörapparat.

3.2.6 Lyssnarproceduren

Lyssnarproceduren genomfördes i lyssnarnas hem och den inleddes med att jag förklarade hur betygsättningen skulle genomföras, samt redogjorde för vad jag menar med begreppet lyssnarvänlighet. Samma information delgavs även lyssnarna via det brev, vilket delades ut i samband med undersökningen och som återfinns som bilaga 1. Lyssnarna fick sedan lyssna på varje inspelning fyra gånger innan bedömningen.

Lyssnarna ombads därefter att betygsätta uttalet, dels i fråga om begriplighet och dels i fråga

om lyssnarvänlighet, på en skala från 1 till 6 där 1 motsvarar mycket svårt att förstå respektive inte alls lyssnarvänligt, och 6 motsvarar mycket lätt att förstå respektive mycket lyssnarvänligt. Begriplighet definierades som hur lätt eller hur svårt lyssnaren upplevde att det var att förstå en talare och lyssnarvänlighet definierades som hur ansträngande respektive behagligt det var att lyssna till en talare.

Lyssnarna uppmanades också att rangordna talarnas uttal och att ej ge samma betyg åt mer än en talare. Förutom att sätta betyg bad jag även lyssnarna att ge en kort, skriftlig kommentar där de motiverade sitt betyg. Betygsformuläret finns bifogat som bilaga 2. Lyssnarnas betyg har sedan sammanställts och kommentarerna har analyserats för att finna gemensamma markörer för vad lyssnarna har lyssnat efter.

3.3 Definitioner

Två centrala begrepp i uppsatsen är *begriplighet* och *lyssnarvänlighet*. I den engelskspråkiga litteraturen används ofta ordet *intelligibility* i betydelsen begriplighet eller upplevelse av begriplighet. Murray J. Munro och Tracy M. Derwing (1995) definierar *intelligibility* som: "the extent to which a speaker's message is actually understood by a listener.", men det är svårt att mäta i vilken utsträckning ett tal är begripligt. Undersökningar har genomförts där försökspersoner bland annat har fått transkribera tal, samt där man har mätt hur många nyckelord i ett tal som försökspersoner har lyckats identifiera. Ytterligare ett sätt att mäta begriplighet är att låta försökspersoner uppskatta och betygsätta begriplighet (Munro & Derwing 1995), vilket är hur jag har använt begreppet i denna undersökning. Begriplighet har använts i betydelsen hur svårt eller hur lätt lyssnarna upplever att det är att förstå vad talarna säger.

I sin avhandling resonerar Thorén (2008:27f) kring vad som kan anses vara ett gott andraspråksuttal och hävdar att medan fullständig målspråkslikhet får anses vara det högsta målet får begriplighet, eller *intelligible pronunciation*, anses vara lägsta godtagbara nivå. Utöver att ett

uttal blott och bart är begripligt för lyssnaren, kan det även vara mer eller mindre behagligt att lyssna på och för att beskriva ett svenskt uttal som både är begripligt och också bekvämt för lyssnaren använder han begreppet *lyssnarvänligt* uttal som jag har lånat i denna undersökning.

3.4 Etiskt förhållningssätt

Studien följde Vetenskapsrådets etiska regler (Vetenskapsrådet 2002). Såväl talarna i studien, som lyssnarna, informerades muntligt om syftet med studien. För att undvika att talarna var alltför medvetna om sitt uttal, ville jag inte berätta i förväg exakt vad min undersökning handlade om, utan talarna informerades muntligt i samband med inspelningarna om att uppsatsen skulle komma att handla om andraspråksutveckling. Efter att inspelningen berättade jag emellertid om det verkliga syftet med undersökningen. Jag anser mig därmed ha uppfyllt informationskravet gentemot talarna.

Gentemot lyssnarna var jag tydlig med mitt syfte redan när jag tillfrågade dem, så till vida att jag berättade att min undersökning handlar om uttal. Däremot berättade jag inte om mitt specifika syfte: att undersöka ett eventuellt samband mellan det långa ljudet i betonade stavelser hos talarna, och lyssnarnas bedömning av deras uttal, förrän undersökningen var genomförd. Både talare och lyssnare gav sitt samtycke till att medverka i undersökningen muntligt.

All information som har använts i den här undersökningen har behandlats konfidentiellt och förvaras på så sätt att ingen obehörig ska kunna komma åt dessa uppgifter och vidare är alla deltagare avidentifierade.

4 Resultat

Under denna rubrik redovisas undersökningens resultat. I kapitel 4:1 redovisas resultaten av mätningarna av ljudinspelningarna och i kapitel 4:2 redovisas hur lyssnarna har bedömt och kommenterat begriplighet och lyssnarvänlighet hos talarna.

4.1 Talarna

4.1.1 Förhållanden mellan ordens och ljudens durationer

I tabell 4:1 anges hur det långa ljudet i respektive ord förhåller sig till hela ordets duration. För att visa detta har det långa ljudet i vart och ett av orden dividerats med hela ordets totala duration.

Detta uttrycks som kvoten av $C:/ord$, där C är durationen av det långa konsonantljudet och ord är den totala durationen av ordet, eller $V:/ord$ där V är durationen av det långa vokalljudet.

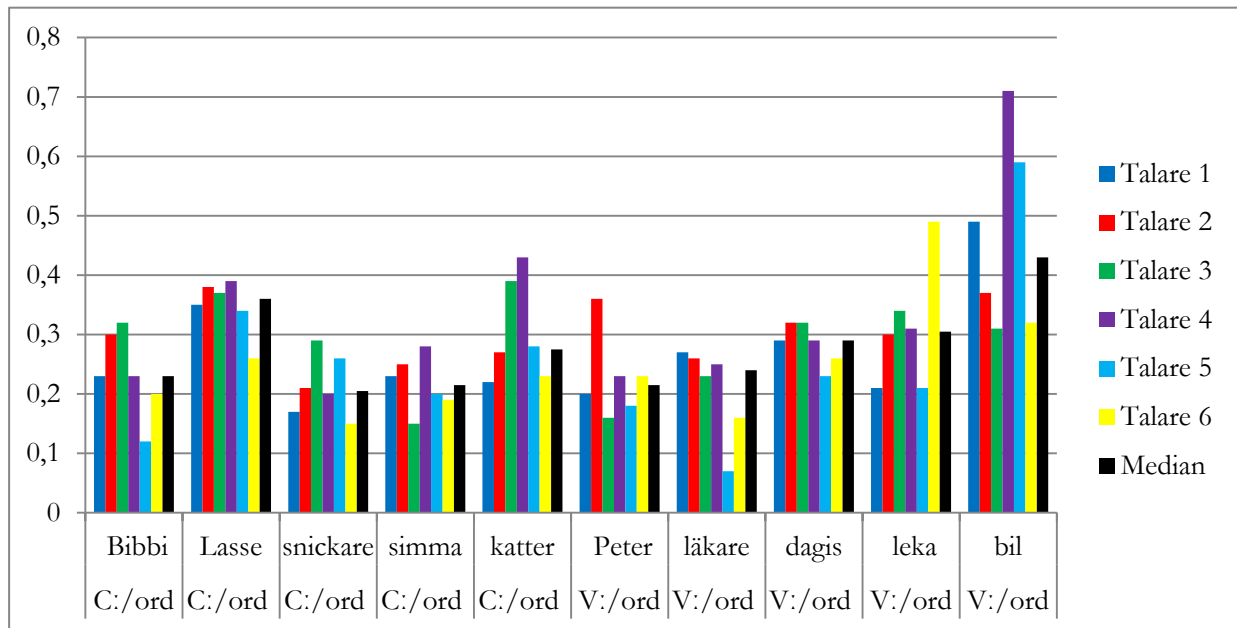
Utöver de sex talarnas värden visas också medianvärdet för vart och ett av orden längst ned i tabellen.³

Tabell 4:1 Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen och hela ordets duration

	C:/ord Bibbi	C:/ord Lasse	C:/ord snickare	C:/ord simma	C:/ord katter	V:/ord Peter	V:/ord läkare	V:/ord dagis	V:/ord leka	V:/ord bil
Talare 1	0,23	0,35	0,17	0,23	0,22	0,20	0,27	0,29	0,21	0,49
Talare 2	0,30	0,38	0,21	0,25	0,27	0,36	0,26	0,32	0,30	0,37
Talare 3	0,32	0,37	0,29	0,15	0,39	0,16	0,23	0,32	0,34	0,31
Talare 4	0,23	0,39	0,20	0,28	0,43	0,23	0,25	0,29	0,31	0,71
Talare 5	0,12	0,34	0,26	0,20	0,28	0,18	0,07	0,23	0,21	0,59
Talare 6	0,20	0,26	0,15	0,19	0,23	0,23	0,16	0,26	0,49	0,32
Median	0,23	0,36	0,21	0,22	0,23	0,22	0,24	0,29	0,31	0,43

³ Medianvärdet är det tal som är det mittersta värdet av talare 1 till 6 avrundat till två decimaler, och det har angivits för att ge en fingervisning om hur talarna förhåller sig till varandra. Värdet har i sig ingen betydelse utan har alltså angivits för att underlätta jämförelsen mellan de olika talarna.

Tabellen visar vissa skillnader, dels mellan de olika talarna och dels mellan de olika orden hos en och samma talare. Vi kan exempelvis se att hos talare 5 utgör ljudet [i] mer än hälften av ordet *bil* medan ljudet [ä] endast utgör en sjundedel av ordet *läkare* hos samma talare. För att enklare kunna jämföra de olika talarna med varandra visas samma resultat även i diagramform i figur 4:1.

Figur 4:1 Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen och hela ordets duration

I Figur 4:1 kan vi se att talare 4 har högst kvot mellan det långa ljudets och ordets duration i fyra av orden: *Lasse*, *simma*, *katter* och *bil*. Talare 4 har näst högst kvot i orden *Peter* och *dagis*. Talare 2 har högst kvot i två av orden, *Peter* och *dagis*, och näst högst kvot i orden *Bibbi*, *Lasse*, *simma* och *läkare*. Flest lägsta kvoter har talare 5 i orden *Bibbi*, *läkare*, *dagis* och *leka*. I orden *snickare* och *bil* har talare 5 emellertid den näst högsta kvoten. Talare 3 har lägst kvot i tre av orden: *simma*, *Peter* och *bil* men också högst kvot i tre av orden och näst högst kvot i två av orden. Talare 6 har den näst lägsta kvoten i sex av orden och den lägsta kvoten i två orden. Talare 6 har också den högsta

kvoten i ett av orden.

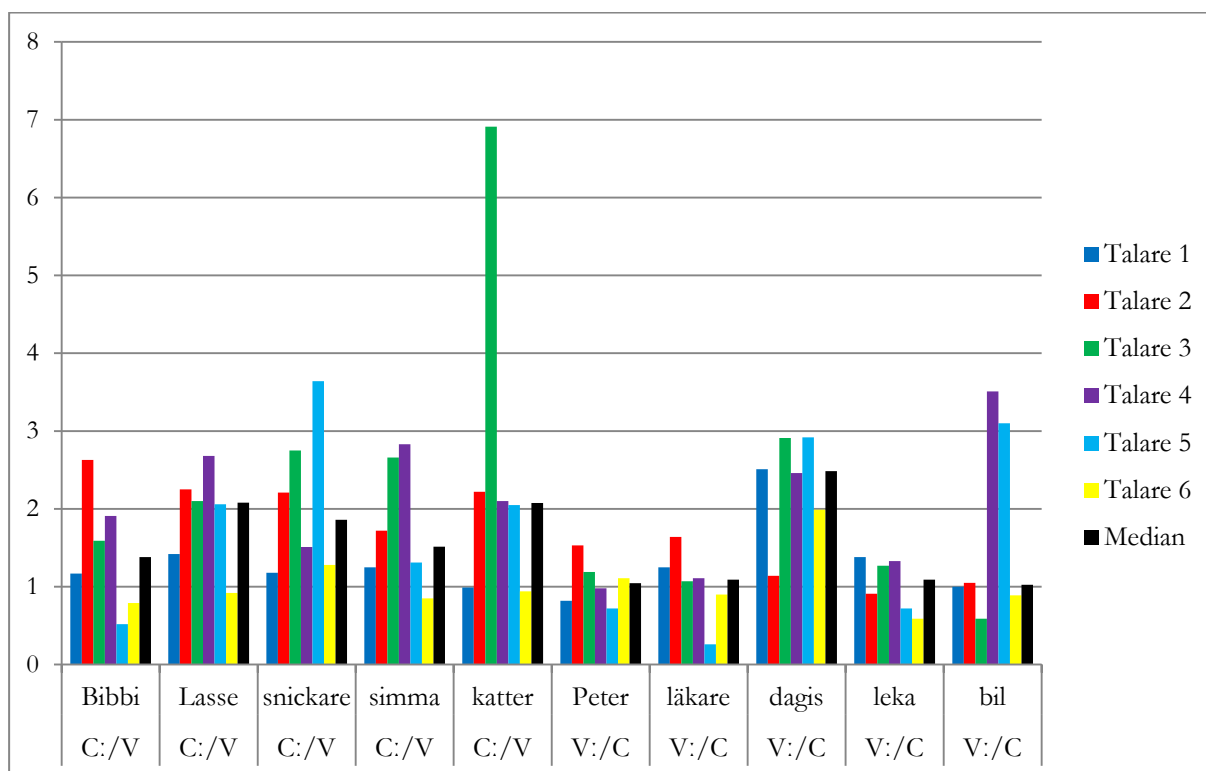
Till sist redovisas förhållandet mellan durationen av det långa ljudet i den betonade stavelsen och durationen av det komplementära ljudet i den betonade stavelsen, C:/V eller V:/C. I tabell 4:2 visas hur mycket längre, eller kortare, det långa ljudet är i förhållande till det komplementära ljudet. Värdet 1 innebär att det långa ljudet och det komplementära ljudet är precis lika långa medan ett värde under 1 innebär att det komplementära ljudet är längre än de långa ljudet. Ett värde över 1 innebär att det långa ljudet är längre än det komplementära ljudet.

Tabell 4:2 Förhållandet mellan durationen av det långa och det komplementära ljudet i den betonade stavelsen

	C:/V Bibbi	C:/V Lasse	C:/V snickare	C:/V simma	C:/V katter	V:/C Peter	V:/C läkare	V:/C dagis	V:/C leka	V:/C bil
Talare 1	1,17	1,42	1,18	1,25	0,99	0,82	1,25	2,51	1,38	1,00
Talare 2	2,63	2,25	2,21	1,72	2,22	1,53	1,64	1,14	0,91	1,05
Talare 3	1,59	2,10	2,75	2,66	6,91	1,19	1,07	2,91	1,27	0,59
Talare 4	1,91	2,68	1,51	2,83	2,10	0,98	1,11	2,46	1,33	3,51
Talare 5	0,52	2,06	3,64	1,31	2,05	0,72	0,26	2,92	0,72	3,10
Talare 6	0,79	0,92	1,28	0,85	0,94	1,11	0,90	1,99	0,59	0,89
Median	1,38	2,08	1,86	1,52	2,08	1,05	1,09	2,49	1,09	1,03

Tabell 4:2 visar, att för en majoritet av talarna är det långa ljudet längre än det komplementära ljudet, men i enstaka fall är det komplementära ljudet lika långt, eller längre än det långa ljudet.

Hos talare 6 är det komplementära ljudet längre än det långa ljudet i sju av orden och hos talare 5 i fyra av orden. När ordet *läkare* uttalas med ett avsevärt längre [k]-ljud än [ä]-ljud, som hos talare 5, riskerar det att låta som *läckare* istället för *läkare* i svenska öron.

Figur 4:2 Förhållandet mellan durationen av det långa ljudet och det komplementära ljudet i den betonade stavelsen

I figur 4:2 ser vi att de flesta av talarna ligger över kvoten 1 i de allra flesta fall. Några av dem ligger dock mycket nära 1 och i vissa av orden strax under 1. Talare 2, 3 och 4 ligger i allmänhet tydligt över kvoten 1, men talare 1 och 6 ligger nära över eller strax under 1. Talare 5 har i några av orden, *Bibbi*, *Peter* och *läkare*, en kvot som är mindre än 1 men ligger i andra ord, till exempel *Lasse*, *snickare* och *dagis*, tydligt över kvoten 1.

4.1.2 Sammanfattning

Flera av talarna ligger nära varandra, både när man jämför ordets duration med det långa ljudets duration, och när man jämför det långa ljudets duration med det komplementära ljudets duration. Talare 4 utmärker sig emellertid genom att genomsnittligt ha högre kvoter än de övriga vad gäller ordduration i förhållande till det långa ljudet, C:/ord och V:/ord. Talare 4 har också, med ett

undantag, en kvot som ligger över 1 när man jämför förhållandet mellan det långa ljudet och det komplementära ljudet, C:/V och V:/C. Även talare 2 och 3 har med få undantag höga kvoter, även om de inte är lika höga som för talare 4.

Talare 6 utmärker sig genom att genomgående ha låga kvoter, i synnerhet med avseende på C:/V och V:/C. Enligt teorierna bakom de basprosodiska principerna bör alltså talare 4, som i de flesta av de undersökta orden lyckas realisera den kontrastiva längden, ha ett mer lyssnarvänligt uttal än talare 6 som inte lyckas med detsamma. Talare 1 utmärker sig inte om man ser på förhållandet mellan de C:/ord och V:/ord, men i förhållandet mellan längden av C:/V och V:/C ligger hon i allmänhet nära kvoten 1. Talare 5 har blandade resultat i de båda jämförelserna.

4.2 Lyssnarna

I föreliggande avsnitt redogörs för lyssnarnas omdömen. Lyssnarna har alltså fått lyssna på, och betygsätta talarnas berättelser, dels utifrån hur lätt det var att förstå vad som sades och dels hur lyssnarvänligt uttal de tyckte att talarna hade. Betygsformuläret återfinns som bilaga 1. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av lyssnarnas kommentarer både med avseende på begriplighet och på lyssnarvänlighet.

Inledningsvis redovisas emellertid några generella kommentarer som gäller undersökningen som sådan snarare än enskilda talare. En lyssnare höll inte med mig om skillnaden mellan begriplighet och lyssnarvänlighet:

Tycker det är svårt att skilja på fråga 1 och 2. Att en person är svår att förstå gör att det blir ansträngande att lyssna. En person kan vara lätt att lyssna på, men man förstår ingenting eftersom uttalet är dåligt. Lyssnarvänligheten beror mer på tonfall och röst än uttal.

Några av lyssnarna tyckte att det var svårt att bortse från grammatiska fel; en av dem uttrycker det såhär:

Tycker det är svårt att bortse från grammatiken, bristande grammatik och meningsbyggnad gör det mycket svårare att förstå även om man förstår orden.

Slutligen var det vissa som tyckte att det var svårt att rangordna de olika talarna:

Betygsättningen är gjord med tanke på differentiering. Betygen på förståelse skulle kanske vara 2-5 och behaglighet också 2-5 på en mer allmän skala. D.v.s. ingen var obegriplig och några riktigt bra men det saknades en del för mer kompletta och beskrivande meningar.

4.2.1 Lyssnarnas betyg och kommentarer med avseende på begriplighet

Här redovisas lyssnarnas betyg och kommentarer med avseende på begriplighet; de kommentarer som redovisas är ett urval av det som en majoritet av lyssnarna uttrycker. I tabellen nedan visas de betyg som lyssnarna har gett avseende begriplighet, där betyget 1 motsvarar mycket svårt att förstå och betyget 6 mycket lätt att förstå. I den vänstra kolumnen visas talare 1 – 6 och i den översta raden visas lyssnare 1 – 20.

Tabell 4:3 Lyssnarnas betyg med avseende på begriplighet

	L 1	L 2	L 3	L 4	L 5	L 6	L 7	L 8	L 9	L 10	L 11	L 12	L 13	L 14	L 15	L 16	L 17	L 18	L 19	L 20
Talare 1	3	5	5	4	5	4	5	1	2	2	5	2	2	5	5	2	3	2	2	2
Talare 2	2	3	2	3	2	3	3	2	5	4	3	6	6	4	3	3	4	3	5	4
Talare 3	1	3	1	2	1	3	2	3	4	2	2	1	1	3	4	1	3	1	1	6
Talare 4	6	6	6	5	3	4	5	5	6	4	6	5	5	3	6	6	5	6	6	5
Talare 5	4	5	3	3	4	3	5	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	5	4	3
Talare 6	5	4	4	4	6	4	4	6	3	3	1	4	3	3	6	5	5	4	3	5

Vissa av lyssnarna uttryckte att det var svårt att rangordna talarna och vi kan också se att det är flera av lyssnarna som har gett samma betyg till fler än en talare. Den talare som har fått det högsta betyget av flest lyssnare är talare 4 som har fått betyget 6 av åtta lyssnare. Talare 4 har också fått betyget 5 av sju lyssnare.

Talare 3 är den som har fått det lägsta betyget av flest lyssnare, åtta 1:or. Talare 3 har emellertid också fått det högsta betyget av en lyssnare. Talare 1 utmärker sig genom att ha fått nästan lika många höga som låga betyg: sju 5:or och åtta 2:or och en 1:a. I genomsnitt fördelar sig betygen enligt följande: talare 1 – 3,3, talare 2 – 3, 5, talare 3 – 2,25, talare 4 – 5,15, talare 5 – 3,85 och talare 6 – 4,1.

Ungefär hälften av lyssnarna har givit talare 1 ett högt betyg och hälften ett lågt. Flera skriver att talare 1 har ett bra taltempo: ”Talar med bra tempo, stakar sig knappt”; ”Han betonar orden och talar i lagom hastighet, även om uttalet är fel ibland så förstår man.” Ungefär lika många tycker att han talar för fort: ”Grötigt uttal. Flertal ord svåra att höra. Pratar fort.” Ett par av lyssnarna kommenterar också att själva berättelsen är osammanhängande: ”Jag förstår det mesta, men inte vad barnen tycker om/gör. Berättelsen är lite osammanhängande.”

Talare 2 har fått flera kommentarer om hon talar sakta och ofta stakar sig. ”Stakar sig, hittar inget flyt i språket”; ”Pratar tyst, långt mellan orden.” Många upplever det emellertid som positivt att hon talar i ett lugnt tempo: ”Hon talar så långsamt att man förstår bra även om uttalen är si och så.” Talare 2 har ett modersmål som saknar den konsonantdistinktion som svenskan har mellan /r/ och /l/, har hon ibland svårt att realisera skillnaden mellan dessa konsonanter vilket en av lyssnarna kommenterar såhär: ”L i Malin och bil är lite otydligt, men förstör inte förståelsen.”

Talare 3 är den talare flest av lyssnarna har haft problem med att förstå. ”Svårt att förstå på grund av uttal.”; ”Mycket stark brytning. Jag uppfattar inte vissa ord.” Talare 3 har liksom talare 2

svårt att skilja mellan /r/ och /l/ vilket flera av lyssnarna kommenterar: ”Lådbil.../röd bil. Talar på ett sätt där mycket är tydligt men läspning och svårigheter att säga r gör det jobbigt att förstå allt.” Alla tycker dock inte att talare 3:s svårigheter med /r/ och /l/ försvårar begripligheten: ”Trots sämre uttal än nr 2 så upplever jag den här som lättare att förstå innebörden, eftersom hon inte stakar sig lika mycket och har bättre meningsbyggnad.” En av lyssnarna kommenterar talare 3:s berättarförmåga: ”I första delen missar jag en hel del ord, hör inte vad som sägs. Sedan blir det bättre. Kvinnan låter engagerad och intresserad vilket på något konstigt vis gör henne lättare att förstå, trots att uttalet av många ord inte är de tydligaste.”

Talare 4 har fått positiva omdömen av de flesta: ”Lätt att förstå, bra uttal”; ”Jag förstår allt han säger. Han är tydlig.” Ett par av lyssnarna tycker också att ”han låter svensk”: ”Tydligt, ganska ’svenskt’ uttal tycker jag.”; ”Han verkar lite säker på svenska.”. Flera av lyssnarna skriver också att han talar lugnt, vilket upplevs som positivt: ”Bra uttal, lugn.”; ”Lugnt och bra uttal.”; ”Tydlig, lugn.”.

De flesta av lyssnarna tycks ha haft ganska lätt att förstå talare 5, som har fått kommentarer som: ”Lättfattligt”; ”Man förstår vad hon säger” och ”Lätt att förstå”. För några av lyssnarna är det dock flera enskilda ord som är svåra att förstå: ”Talar lugnt och tydligt, men så pass många ord missar jag (vid en första lyssning) så att jag måste anstränga mig lite för att förstå sammanhanget”; ”Berättar om en sak i taget och det finns en röd tråd. Vissa uttal av ord gör att man får fundera en liten stund vad hon menar.”. Några anser att talare 5 talar i ett lugnt tempo och har en mjuk men tydlig röst.

Fem av lyssnarna anser att talare 6 har ett tydligt, eller ganska tydligt uttal, och att det går bra att förstå henne. Många tycker också att hon har ett lugnt och bra taltempo. Ett par tycker dock att hon talar med för korta meningar och inte uttalar orden i sin helhet: ”Ingen bra melodi, de korta meningarna kastas fram. Röd är ett svårt ord, och en hel del ord uttalas inte ända fram”;

”Man får tänka efter vad hon menar när hon utesluter bokstäver i ord t.ex. famil = familj.”;

”Tappar en del ord vilket gör det hela oförståeligt men är helt okej emellanåt. Men svårigheten att bilda alla meningar gör det svårt.”. En av lyssnarna anser att talare 6 gör störande grammatiska fel: ”Grammatiska fel som gör att vissa ord som uttalas får man fundera 1 eller 2 gånger vad hon menar.”.

4.2.2 Lyssnarnas betyg och kommentarer med avseende på lyssnarvänlighet

På samma sätt som i tabell 4:3 visas här de betyg som lyssnarna har gett avseende lyssnarvänlighet. I den vänstra kolumnen visas talare 1 – 6 och i den översta raden visas lyssnare 1 – 20.

Tabell 4:4 Lyssnarnas betyg med avseende på lyssnarvänlighet

	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12	L13	L14	L15	L16	L17	L18	L19	L20
1	3	4	4	3	6	4	4	1	2	2	6	1	2	5	5	2	5	3	1	1
2	1	2	3	3	3	3	2	2	5	3	3	5	4	4	2	3	2	1	2	5
3	2	3	1	4	4	4	3	4	4	3	1	2	1	3	5	1	4	2	2	6
4	6	6	6	3	1	5	5	5	6	4	4	6	6	3	5	6	5	6	6	3
5	4	5	2	2	2	4	5	3	5	3	5	3	4	3	4	3	3	4	3	4
6	5	3	4	2	5	4	4	6	4	3	2	4	3	3	4	5	6	5	5	2

Även vad gäller lyssnarvänligheten har några av lyssnarna haft svårt att rangordna talarna, och några lyssnare har gett samma betyg till fler än en talare. Återigen har talare 4 fått de högsta betygen: nio 6:or och fem 5:or, men talare 4 har också fått en 1:a av en lyssnare. Av de övriga talarna är det bara talare 1, 3 och 6 som har fått det högsta betyget; talare 1 och 6 har fått två 6:or var och talare 3 har fått en. Det näst högsta betyget, 5, har, förutom till talare 4 också givits till alla de övriga talarna. De som har fått flest 5:or är talare 5 och talare 6 med fyra respektive fem 5:or.

Det lägsta betyget har givits till talare 1, 2, 3 och 4 men av dessa är det bara de tre första som har fått fler än en 1:a. Talare 1 och 3 har fått flest 1:or, fyra var, och talare 2 har fått två 1:or. Det näst lägsta betyget har givits till alla utom talare 4. Flest 2:or har talare 2, som fick sex 2:or, fått.

Talare 1 och 3 fick fyra 2:or vardera och talare 5 och 6 fick tre 5:or var. I genomsnitt fick talare 1 betyget 3,2, talare 2 betyget 2,9, talare 3 – 2,95, talare 4 – 4,85, talare 5 – 3,55 och talare 6 – 3,95.

Talare 1 har fått mycket blandade kommentarer. Många av lyssnarna tycker om hans röst: ”Ganska lätt att lyssna på, har en behaglig röst.”; ”Bra och behaglig röst.”; ”Han talar lugnt och behagligt.”; ”Hans mörka röst är väldigt behaglig att lyssna på.”. Andra är mer kritiska: ”Man måste koncentrera sig för att hänga med.”; ”Kräver min uppmärksamhet hela tiden och en del ord hörde jag inte alls vad han sa. Kanske är det vokalerna som är problemet.”; Det är jobbigt att lyssna. Dåliga vokaler.”; ”Lite hackigt.”. Ett par av lyssnarna gillar inte hans berättarteknik: ”Hoppar lite mycket mellan de olika människorna vilket gör det ansträngande att hänga med och förstå vad som sägs.”; ”Tror det är svårt att lyssna och förstå vad han säger eftersom han berättar om flera saker i samma uttalsmening.”.

Liksom vad gäller begripligheten har talare 2 fått många kommentarer rörande talhastigheten: ”Gick alltför långsamt, gjorde det jobbigt att lyssna på/behålla fokus.”; ”Bristen på fart gör det svårt att hålla nån koll på vad eller vem hon pratar om.”; ”Det går lite för långsamt, man vill nästan hjälpa till ibland.”; ”Långa pauser gör det mer ansträngande att lyssna.”. Vissa av lyssnarna tycks dock inte tycka att tempot är störande: ”Talar för sakta men man förstår.”; ”Lätt att förstå.”; ”Lätt att lyssna på, även om det är fel form på verb och substantiv så är det helt klart vad hon berättar om.”.

Talare 3 har fått kommentarer som är delvis motsägelsefulla: ”Hon talar egentligen behagligt men man måste koncentrera sig på uttalet.”; ”Behaglig röst men svår att förstå.”. Ett par av lyssnarna tycker att det är svårt att hänga med: ”Fick anstränga mig vid vissa tillfällen ordentligt. Några ord väldigt svåra att förstå.”; Här måste man verkligen spetsa öronen för att hänga med.”. Andra har inte alls samma problem: ”Personlig och berättande röst, med humor. Lugnt tempo, behaglig röststyrka.”; ”Många ord, fantasifullt – gillar katternas namn. Utsikt – utseende är klart

när man har kommit på vad hon menar.”. En av lyssnarna, som har givit talare 3 betyget 6, har skrivit: ”Mest bara en massa L istället för R”, vilket jag har tolkat som att förväxlingen mellan /r/ och /l/ är det enda ”uttalsfel” som talare 3 har och att detta inte är något problem för den aktuella lyssnaren eftersom personen i fråga har delat ut det högsta betyget till talare 3. Två av lyssnarna tycker att talare 3 läspar, något som jag själv inte håller med om: ”Dialekt och läspande gjorde det inte så lyssnarvänligt.”; ”Läspningen skulle bli jobbig att lyssna på i längden, skulle kräva ansträngning.”.

Talare 4 har överlag fått positiva omdömen och flera av lyssnarna har skrivit att han talar tydligt: ”Mycket trevligt tonläge. Pratar tydligt.”; ”Mjuk röst, lätt att lyssna på eftersom uttalar klara och rena ord även om de kan grammatiskt vara fel”; ”Går bra att lyssna till, tydlig.”; ”Tydligt uttal, bra satsmelodi med pauser på rätt plats. Han förklarar varför han tror som han gör ’Jag ser två katter och en bil, därför tror jag...’ och då blir det genast intressantare att lyssna!”. Ytterligare ett par lyssnare gillar hans sätt att berätta: ”Han berättade om bilden och lite hur han tänker att det på bilden hör ihop, lugnt och med rätta vokaler.”; ”Bra berättande av bilden”. De negativa omdömen som han har fått gäller i första hand att han talar tyst och har för långa pauser mellan orden: ”Talar stötvis med ganska långa pauser emellan.”; ”Hör bra vad han säger, men lite tyst, gör att man får koncentrera sig lite extra.”; ”Man får anstränga sig mycket för att uppfatta orden.”.

Talare 5 får många positiva omdömen: ”Man behöver inte fundera så mycket, orden är ändå tydliga, och många ord som berättar.”; ”Helt ok att lyssna på men krävs en del koncentration.”. Några av lyssnarna kommenterar att talare 5 talar ”stötigt” men alla tycker inte att det är besvärande: ”Bra uttal och lite stötvis.”; ”Något stötvis uttal men ej så uttalat.”; ”Problem med att en del ord blir ’korta’.”; ”Pratar ’hackigt’. Jobbigt att lyssna”; ”Blir lite stötigt efter en stund.”. Andra tycker att hon har ett bra tempo och ett bra flyt: ”Talar behagligt lugnt med ett visst flöde,

lite tyst.”; ”Stakar sig inget, flyt.”; ”Hon pratar i ett bra tempo (särskilt i början).”; ”Bland flyter orden ihop och hon har lite för svag röst tycker jag. Ger ändå en ’4’ för att hon har ett flyt i sitt tal utan för många avbrott.”. Ett par lyssnare tycker emellertid att det går lite för sakta: ”Lite långa pauser”; ”Lite långsamt för att det ska vara behagligt.”.

Knappt hälften av omdömena om talare 6 är positiva: ”Lätt att hänga med eftersom hon pratar lugnt, ej för fort så man hänger med i vad hon säger”; ”Bra flyt, behaglig att lyssna på.”; ”Bra rytm och flyt.”. Resten är inte lika positiva och kritiken handlar i första hand om att det är för kortfattat: ”Hugger av orden, mer ansträngande”; ”Stakar sig, korta meningar ibland.”; ”Hackigt läst, små meningar.”. En del av lyssnarna tycker att det låter ansträngt eller forcerat när talare 6 talar: ”Lite jobbigt på något vis, känns ansträngt. Hon tar i lite för mycket för att det ska bli behagligt”; ”Lite mycket ’eeh’ och lite forcerat gör att det blir lite jobbigt att lyssna på.”; ”Hon betonar för mycket”. En av lyssnarna kommenterar prosodin såhär: ”En satsmelodi som blir lite enahanda. Istället för att gå upp och ner så går hon bara uppifrån och ner .

4.2.3 Sammanfattning

En sammanräkning av betygen visar att talare 4 får de högsta betygen både men avseende på begripligheten och lyssnarvänligheten och han får överlag positiva omdömen av lyssnarna. Talare 6 får de näst högsta betygen vad gäller begriplighet och lyssnarvänlighet. Omdömena är blandade och några lyssnare tycker att det är lätt att hänga med medan andra tycker att hon pratar hackigt och med en enahanda satsmelodi, och att de grammatiska fel som hon gör är störande. Talare 5 får i genomsnitt tredje högsta betyg och många lyssnare tycker att hon är lätt att förstå bortsett från vissa enskilda ord. Talare 1 får näst lägst betyg med avseende på begriplighet och fjärde högsta betyg med avseende på lyssnarvänlighet, och han får blandade kommentarer av lyssnarna. Många tycker om hans röst men tycker också att har problem med uttalet som gör det svårt att

förstå. Bland annat kommenterar några lyssnare hans vokalljud. Talare 2 får fjärde högsta betyg med avseende på begriplighet och lägsta betyg med avseende på lyssnarvänlighet och kommentarerna handlar i första hand om för låg talhastighet. Talare 3 har fått lägst betyg vad gäller begriplighet och näst lägst betyg vad gäller lyssnarvänlighet. Flera lyssnare har också haft svårt att förstå talare 3 men de positiva kommentarerna handlar bland annat om berättartekniken.

Vad gäller lyssnarnas kommentarer så återkommer ett antal termer på flera ställen. Många av de positiva kommentarerna hänger samman med röstkvalitet och kommentarer som ”trevligt tonläge” och ”mjuk röst” förekommer, och även talhastighet och flyt har kommenterats i positiva ordalag. Att talare 3 låter engagerad och intresserad gör henne också lättare att förstå enligt en lyssnare. Bland de negativa kommentarerna märks främst för hög eller för låg talhastighet, samt ett bristande ”flyt”. Talare 2 talar för långsamt och talare 3 för snabbt, och flera av talarna upplevs ha ett ”hackigt”, ”stötigt” eller ”kort” uttal. Vidare har flera lyssnare kommenterat sådant som hör hemma på den segmentella nivån, till exempel att talare 6 utesluter det finala j-ljudet i familj eller att talare 1 har dåliga vokalljud. Några lyssnare nämner även röstvolym och röstkvalitet: talare 4 talar lite för tyst vilket upplevs som ansträngande att lyssna på, medan talare 6 av några lyssnare upplevs tala ansträngt och forcerat.

5 Resultatdiskussion

I avsnitt 4.1.2 konstateras att flera av talarna ligger nära varandra vad gäller förmågan att realisera svenskans komplementära längd, och i lyssnarnas betygsättning syns inget tydligt samband mellan å ena sidan hur väl talarna har lyckats realisera den komplementära längden och å andra sidan lyssnarnas betyg. Talare 4 utmärkte sig genom att ha genomsnittligt högre kvoter än de övriga med avseende på C:/ord och V:/ord, och talare 4 är också den som har fått högst betyg i genomsnitt med avseende både på begriplighet och på lyssnarvänlighet. Talare 6 å andra sidan,

utmärkte sig genom att ha lägre kvoter än de övriga, i synnerhet vad gäller kvoten C:/V eller V:/C. I betygsättningen har talare 6 emellertid fått näst högst betyg vad gäller begriplighet och lyssnarvänlighet. Talare 5 har också flera låga kvoter med avseende på C:/ord och V:/ord, men ges i genomsnitt det tredje högsta betyg både vad gäller lyssnarvänlighet och begriplighet. Talare 1 lyckas i de flesta fall sämre än talare 4 i att realisera den komplementära längden i fråga om C:/V och V:/C men i många fall bättre talare 5 och får ändå näst lägst betyg vad gäller begriplighet och hamnar på en fjärdeplats med avseende på lyssnarvänlighet efter talare 5. Den talare som får i genomsnitt lägst betyg både i fråga om begriplighet och om lyssnarvänlighet är talare 3. Talare 3 utmärker sig emellertid inte genom låga kvoter vare sig i fråga om C:/V och V:/C eller C:/ord och V:/ord. Sammantaget gör detta att vi inte kan se något tydligt samband mellan hur väl talarna har lyckats realisera den komplementära längden och de betyg som de har fått av lyssnarna. Detta innebär inte att ett sådant samband inte finns, utan att det inte framgår av den föreliggande undersökningen och möjliga anledningar till detta diskuteras under kapitel 5.1.

Samtidigt som vi i lyssnarnas betygsättning inte kan se något tydligt samband mellan längd av betonade stavelser och begriplighet eller lyssnarvänlighet, framkommer ändå av lyssnarnas kommentarer att man anser att både betoning och melodi är viktiga faktorer. Vidare nämns flyt som en viktig faktor både för begriplighet och för lyssnarvänlighet. Ingen av lyssnarna har definierat vad man menar med flyt, men som kontrast nämns ofta hackigt eller stöttigt uttal, vilket skulle kunna tolkas som icke sammanhängande eller för korta fraser. Enligt Robert Bannert (1984) är ord- och frasbetoning det som hjälper oss att urskilja det semantiskt viktigaste i ett yttrande och vidare är framförallt tydligt markerade frasgränser viktiga för att vi som lyssnare ska kunna dela in tal i lagom stora bitar.

Flera lyssnare nämner företeelser som hänger samman med det Bannert (1986) benämner som språkliga störningar, främst i fråga om talhastighet och artikulation. Vad gäller talhastigheten

så uppskattar flera av lyssnarna ett lugnt taltempo som kan göra det lättare att hänga med som lyssnare även om uttalet i sig är ”si och så”. Samtidigt kan ett alltför lågt taltempo göra att lyssnaren tappar fokus. Artikulation som språklig störning hänger samman med problem på den segmentella nivån snarare än på den prosodiska, och vissa lyssnare nämner detta genom att påpeka problem som finala konsonantstrykningar och felaktiga vokalljud. Några tycker att detta försvårar såväl begriplighet som lyssnarvänlighet och ett behärskande av framförallt vokalljuden tycks bidra till begriplighet och lyssnarvänlighet. Ytterligare andra nämner brister på den segmentella nivån men anger också att dessa inte är störande vare sig för begriplighet eller för lyssnarvänlighet.

Vid sidan av talhastighet och artikulation tar Bannert (1986) även upp det lingvistiska avståndet till standardspråket som en språklig störning. Alla talare i undersökningen har givetvis i egenskap av att vara andraspråktalare i början av sin andraspråksinläring, ett förhållandevis stort avstånd till standardspråket, och detta är i allmänhet inte något som kommenteras av lyssnarna. Det är dock ett par lyssnare som i bedömningen av talare fyra kommenterar att han har ett ”svenskt uttal”, vilket kan tolkas som att talare fyra upplevs ha ett kortare avstånd till standardspråket än övriga talare. Detta kan vara ett uttryck för att han lyckades realisera den kontrastiva skillnaden bättre än övriga talare, men det går inte att säkert fastställa.

I bedömningen av begriplighet är det några lyssnare som fäster sig vid grammatiska brister i talarnas berättelser, och det är också en lyssnare som rent allmänt säger sig ha svårt att bortse från den grammatiska delen av språket i sin bedömning av uttalet. Som Gunnar Fant och Anita Kruckenberg (1994) visar hänger betoning i mycket också samman med grammatiken, i och med att innehållstunga ord som substantiv och adjektiv ofta tilldelas betoning medan formord som konjunktioner och hjälpverb ofta är obetonade. Om vi föreställer oss en andraspråkstalare som behärskar den kontrastiva längden i svenskan, men som däremot inte behärskar grammatiken

fullt ut utan ibland utelämnar innehållstunga ord. Naturligtvis påverkar det både satsaccenten och satsrytmen om de ord som bör betonas i satsen helt utelämnas. Samtidigt påverkar de grammatiska felen i sig också hur väl det går att förstå en talare. Sett ur denna synvinkel blir det tydligt att det är svårt att enbart lyssna på uttalet utan att också ta hänsyn till övriga delar av språket.

I vissa avseenden stämmer lyssnarnas bedömningar överens med varandra men lika ofta kan samma fenomen bedömas helt olika av olika lyssnare; det som är ett problem för en lyssnare är en tillgång för en annan och många gånger handlar lyssnarnas kommentarer mer om hur engagerad en talare är, eller hur intressant hen gör sitt ämne, än om själva uttalet. Lyssnarnas kommentarer visar hur komplext det är att bedöma uttal och att vi många gånger utgår från rent personliga preferenser i fråga om röstkvalitet och röststyrka. Flera undersökningar av bland andra Robert Bannert (1986) och Bosse Thorén (2005, 2006, 2008, 2009a) har visat att betoning spelar en avgörande roll för förståelsen av talad svenska. Samtidigt visar undersökningar av bland andra Murray J. Munro (2003), Donald L. Rubin (1992 i Tracey M. Derwing et al. 2002), Sally Boyd (2004:419-436) och Niclas Torstensson (2010:101-105) att vår egen förförståelse och eventuella fördomar om en talare, också har en ibland avgörande betydelse för vår upplevelse och förståelse av det som sägs.

Ditt uttal och ditt sätt att tala rymmer flera olika dimensioner och det kan vara problematiskt att i en undersökning som denna enbart sätta fokus på en så snäv aspekt av uttalet. Samtidigt är det centralt för alla andra- och främmandespråklärare att veta vilka aspekter av det talade språket som man i undervisningen ska fokusera på, för att ge eleverna de bästa förutsättningarna för att kunna uttrycka sig fritt på målspråket. Såväl lärare som inlärare kan ha olika mål med, och förväntningar på, språkundervisningen: ett brytningsfritt uttal som Olle Kjellin (2002:101) förespråkar, eller det som Bosse Thorén (2009b) kallar ett lyssnarvänligt uttal

som fortfarande bär spår av modersmålet men präglas av den svenska språkrytmen.

Titeln på uppsatsen, ”Han låter svensk”, är ett citat från en av lyssnarna i undersökningen och det är en intressant kommentar på så sätt att den aktuella lyssnaren tycks relatera uttalet till en tänkt mall där ett svenskt uttal är målet. Vårt sätt att tala är en viktig del av vår identitet och att låta fullkomligt svensk är troligen inte varje språkinlärares mål, och det bör heller inte vara ett mål för uttalsundervisning. Däremot anser jag att ett begripligt och lyssnarvänligt uttal som fortfarande rymmer delar av modersmålet är ett rimligt mål med uttalsundervisning, och att det finns ett behov av fler studier kring vad ett begripligt och lyssnarvänligt uttal består av.

5.1 Metoddiskussion

Den valda metoden har inneburit vissa problem. I lyssnarproceduren ombads lyssnarna att betygsätta och rangorda talarna på en skala från 1 till 6. Denna information delgavs lyssnarna både muntligt och skriftligt, men vissa av lyssnarna tyckte att det var så pass svårt att rangordna talarna att de valde att ge samma betyg till några av talarna. Detta kan bero på att informationen som utgick inte var tillräckligt tydlig, eller på att några talare bedömde att det helt enkelt var för liten skillnad mellan talarna för att det skulle gå att rangordna dem och möjligen hade ett icke-relativt bedömningsinstrument varit att föredra. Antalet talare kan också ha varit för stort för vissa lyssnare; ju fler talare man har att bedöma desto svårare blir det rimligtvis att hålla isär dem. Oavsett orsaken till att några av lyssnarna inte har rangordnat talarna, är det en svaghet i undersökningen som gör att resultatet av betygsättningen måste tolkas med försiktighet.

Som tidigare nämnts är det en av lyssnarna som ifrågasätter skillnaden mellan begriplighet och lyssnarvänlighet, och det är också några av lyssnarna som har haft svårt att bortse från grammatiska felaktigheter. Vissa lyssnare kommenterar även de rent semantiska kvaliteterna i berättelserna. Detta tyder som tidigare nämnts på att det faktiskt är svårt att bedöma språk utifrån

endast en aspekt, men också på att lyssnarna kan ha tolkat instruktionerna olika. Lyssnarna i undersökningen har ingen erfarenhet av andraspråksundervisning och det är troligt att de är ovana vid att göra den här typen av bedömningar. Rimligtvis skiljer sig även lyssnarna åt i fråga om erfarenhet av att höra andraspråkstalare och i förmåga att förstå.

Undersökningen bygger på ett brett urval av talare, andraspråkstalare som läser sfi, och ett snävare urval hade sannolikt gett ett annat resultat. Ett alternativ till detta hade varit att ha en grupp andraspråktalare där alla delade samma förstaspråk, eller att jämföra två grupper med varsitt förstaspråk. Varje språkgrupp har sina specifika uttalssvårigheter den stora spridningen i denna undersökning kan ha bidragit till att sprida lyssnarnas fokus. Niclas Torstensson (2010:101-105) visar att personer med olika typer av brytning tilldelas olika typer av egenskaper och även om denna undersökning inte specifikt handlar om attityder är det sannolikt så att lyssnarna i undersökningen har påverkats av sina attityder på samma sätt som lyssnarna i Torstenssons undersökning. Våra attityder är också bara en del av det som Arne Maltén (1998:13) kallar för vårt filter, som förutom av våra attityder också består av personlighet, erfarenheter, humör, självbild och rena fördomar om motparten. Lyssnarnas betygsättning och bedömning har sannolikt påverkats av en rad faktorer, och med ett snävare urval av talare kan vissa av dessa faktorer ha fått mindre betydelse.

Som mått på hur väl talarna har lyckats realisera den kontrastiva längden i svenska har förhållandet, dels mellan durationen av det långa ljudet och hela ordet: C:/ord respektive V:/ord, och dels mellan durationen av det långa ljudet och det komplementära ljudet: C:/C respektive V:/V uppmätts. Ett annat sätt att mäta detta är att i ett accentuerat ord relatera det långa ljudets duration till hela yttrandets duration, det vill säga att i ett yttrande som ”Det blåser idag”, där förmodligen ordet ”blåser” är accentuerat, mäta hur durationen av /å/ i ”blåser” förhåller sig till hela yttrandets duration. Detta mått var inte aktuellt i denna undersökning i och med att jag ville

använda fritt tal.

Det valda stimulansmaterialet i form av två enkla bilder med en uppsättning stödord kan ha inneburit ett omotiverat svårighetsmoment för vissa av talarna. En kritik som återkommer i lyssnarnas kommentarer är att vissa av talarnas berättelser osammanhängande och saknar flyt eller att talarna stakar sig. Detta kan naturligtvis bero på att talarna saknar den språkliga förmågan att formulera sig med flyt och sammanhang, men för vissa kan just materialet ha gjort det onödigt svårt. Ett alternativ som jag kom på först i efterhand hade varit att presentera talarna med en bildserie helt utan skrivna ord, men med tydliga och enkla bilder och bett dem skapa en berättelse utifrån den. Ytterligare ett alternativ som antagligen hade gjort det lättare för lyssnarna att rangordna talarna hade varit att låta talarna läsa upp en text, men som tidigare nämnt så bedömer jag att det hade ställt alltför stora krav på talarnas läsförmåga och framförallt att undersökningen då hade kommit att handla om läst tal istället för fritt tal.

5.2 Slutsatser

Vi kan i lyssnarnas betygsättning inte se något samband mellan durationen av de långa ljuden i betonade stavelser och det betyg talarna har fått. Detta kan eventuellt bero på problem som hänger samman med den valda metoden, då vissa av lyssnarna inte har följt de instruktioner som givits. I lyssnarnas kommentarer kan vi däremot se att många av lyssnarna nämner flyt som en viktig del av ett gott uttal, samtidigt som ett hackigt uttal ofta ligger till grund för låga betyg. Även talhastighet är något som kommenteras av flera av lyssnarna. Lyssnarna nämner även segmentella och grammatiska faktorer och många har lyssnat efter mer personliga egenskaper såsom röststyrka och -kvalitet, eller berättarteknisk förmåga.

Litteraturförteckning

Abrahamsson, Niclas (2004). Fonologiska aspekter på andraspråksinlärning och svenska som andraspråk. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Bannert, Robert (1987). From Prominent Syllables to a Skeleton of Meaning: A Model of Prosodically Guided Speech Recognition. I: *Proceedings of the XIth International Congress of Phonetic Sciences*, s. 73–76. Tallinn: Academy of Sciences of the Estonian Soviet Socialist Republic.

Bannert, Robert (1990). *På väg mot svenskt uttal*. Lund: Studentlitteratur.

Behne, Dawn M. & Czigler, Peter E. (1995). Distinctive Vowel Length and Postvocalic Consonant Clusters in Swedish. *Phonum* 3, s. 55-63. Department of Phonetics, Umeå Universitet.

Boyd, Sally, Abelin, Åsa., & Dorriots, Beatriz (1999). Attitudes to Foreign Accent. I: J. Allwood (red.) *Proceedings of Fonetik 1999. Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics*. Göteborgs Universitet.

Boyd, Sally (2004). *Utländska lärare i Sverige – attityder till brytning*. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Bruce, Gösta (1998). *Allmän och svenska prosodi*. Institutionen för lingvistik. Lunds Universitet.

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Derwing, Tracy M., Rossiter, Marian J. & Munro, Murray J. (2002). Teaching Native Speakers to Listen to Foreign-accented Speech. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23:4, s. 245-259.

Derwing, Tracey M. & Munro, Murray J. (2005). Second Language Accent and Pronunciation Reaching: A Research-based Approach. I: *TESOL Quarterly* 39(3), s. 379-397.

- Engstrand, Olle (2007). *Fonetik light*. Lund: Studentlitteratur.
- Fant, Gunnar & Kruckenberg, Anita (1994). Notes on Stress and Word Accent in Swedish. I: *STL-QPSR 2-3/1994*.
- Flege, James (1995). Second Language Speech Learning: Theory, Findings and Problems. I: W. Strange (red.) *Speech Perception and Linguistic Experience: Issues in Cross-Language Research*. Baltimore: York Press.
- Hadding-Koch, Kerstin & Abramson, Arthur (1964). Duration Versus Spectrum in Swedish Vowels: Some Perceptual Experiments. I: *Studia Linguistica 18*, s. 94-107.
- Hörselskadades riksförbund (2009). *John Wayne bor inte här – Om hörselskadade och hörselvården i Sverige*, Hörselvårdsrapport 2009. <http://www.hrf.se/upload/pdf/rapport09.pdf> (Hämtad 2011-08-15).
- Kjellin, Olle (2002). *Uttalet, språket och hjärnan*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Magen, Harriet S. (1998). The Perception of Foreign-accented Speech. I: *Journal of Phonetics 26*, s. 381-400.
- Maltén, Arne (1998). *Kommunikation och konflikthantering – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Munro, J. Murray (2003). A Primer on Accent Discrimination in the Canadian Context. I: *TESL Canada Journal 20(2)*, s. 38-51.
- Munro, J. Murray & Derwing, Tracey M. (1995). Foreign Accent, Comprehensibility, and Intelligibility in the Speech of Second Language Learners. I: *Language Learning 45:1*, s. 73-87. Mars 1995.
- Skolverket (1994). *Läroplan för de frivilliga skolformerna*, Lpf 94.
- Skolverket (2012a). *Utbildning i svenska för invandrare – kursplan och kommentarer*.
- Skolverket (2012b). *Samtal på gång – En vägledning för bedömning av muntlig produktion och interaktion*.

Thorén, Bosse (2005). The Postvocalic Consonant as a Complementary Cue to the Perception of Quantity in Swedish – a Revisit. I: *Proceedings of FONETIK 2005*, s. 115-118. Department of Linguistics, Göteborg University.

Thorén, Bosse (2006). Andraspråkstalaras realisering av svenskans kvantitetsdistinktion. I: *Svenskans beskrivning 28*, s. 369-378. Örebro Universitet.

Thorén, Bosse (2007). Funderingar och forskning kring en basprosodisk undervisningsstrategi för uttalsundervisning i svenska som andraspråk. Sammanfattning av mitt avhandlingsarbete. I: Lainio, J. & Leppänen, A. (red) 2007: *Språklig mångfald och hållbar samhällsutveckling*, s 265-284. Rapport från ASLA:s höstsymposium Eskilstuna 9-10 november 2006. Swedish Science Press, Uppsala.

Thorén, Bosse (2008). *The Priority of Temporal Aspects in L2-Swedish Prosody*. Stockholms Universitet.

Thorén, Bosse (2009a). Inte utan konsonantlängd – svenskt uttal i ett andraspråksperspektiv. I: *Svenskans beskrivning 30*. Institutionen för nordiska språk, Stockholms Universitet.

Thorén, Bosse (2009b). Rätt betoning gör dig förstådd. *Språktidningen*. Februari 2009.

Torstensson, Niclas (2010). *Judging the Immigrant: Accents and Attitudes*. Umeå Universitet.

Vetenskapsrådet (2002), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1

Tack för att du vill hjälpa mig med min undersökning!

Lyssna på den bifogade inspelningen. Du kommer att få höra sex personer med invandrarbakgrund, som berättar om en bild på två personer, en kvinna och man. Jag vill be dig bedöma och betygsätta de här personernas uttal, alltså hur lätt eller hur svårt det är att förstå vad det de säger. Fördela betygen mellan personerna så att du rangordnar deras uttal från 1 till 6, där 1 är det lägsta betyget och 6 är det högsta.

Jag vill också be dig att på samma sätt betygsätta *lyssnarvänligheten*. Med lyssnarvänlighet menar jag hur ansträngande det är att lyssna på en person. Ibland kan en person med en stark brytning vara behaglig att lyssna på, trots att han eller hon bryter.

Till sist vill jag be dig att med egna ord, kort beskriva hur du upplever de olika personernas uttal, och varför du har givit dem det betyg du har gjort. Försök att bortse från de eventuella grammatiska fel som personerna gör, min undersökning gäller bara uttal.

Tack för hjälpen!

Johanna Eriksson

Bilaga 2

Talare 1

1. Hur lätt eller svårt tycker du att det är att förstå vad den här personen säger?

Betyget 1 motsvarar mycket svårt och betyget 6 motsvarar mycket lätt.

1. Mycket svårt	☐
2.	☐
3.	☐
4.	☐
5.	☐
6. Mycket lätt	☐

Motivera betyget med egna ord.

2. Hur behagligt eller ansträngande tycker du att det är att lyssna på den här personens uttal? Med andra ord, hur lyssnarvänligt upplever du att den här personens uttal är?

Betyget 1 motsvarar ett uttal som är mycket ansträngande att lyssna på och betyget 6 motsvarar ett mycket lyssnarvänligt uttal.

1. Inte alls lyssnarvänligt	☐
2.	☐
3.	☐
4.	☐
5.	☐
6. Mycket lyssnarvänligt	☐

Motivera betyget med egna ord.
